

materie wordt afgebakend. Welke keuzes werden gemaakt? In *Tegen de regels III* wordt er bijvoorbeeld expliciet gekozen om geen “vormen van criminaliteit” apart te bespreken. Dit maakt dat criminaliteit in deze inleiding nog te veel als een amorf en ondoorzichtig geheel wordt gepresenteerd. De complexiteit en verscheidenheid van dat wat criminaliteit wordt genoemd, komt in dit boek niet geheel tot zijn recht. Gezien de revival van de criminologische verklaringstheorieën lijkt het me daarom juist wel van belang de klemtoon te leggen op de vele verschillende soorten criminaliteit.

Het is ook opmerkelijk hoe weinig aandacht er wordt besteed aan nieuwe pistes of meer “exotische” of onvermoede vraagstukken voor criminologie. Een voorbeeld in deze zin is zeker het mensenrechtenvraagstuk of het vraagstuk van de “oorlogscriminaliteit” en de misdaden tegen de menselijkheid.

Tot slot nog een bedenking. *Tegen de regels* is geen bevlogen of engagerend werk, waarin de grote vraagstukken en discussies, de wetenschappelijke, ideologische, politieke of filosofische gezichten van de criminologie op een uitdagende wijze aan bod komen. *Tegen de regels III* is een bijwijlen pragmatisch, niet-ideologisch, “zakelijk” of kleurloos, maar zonder twijfel zeer degelijk én didactisch werk. De kwaliteiten staan als een paal boven water. *Tegen de regels III* is het criminologisch handboek voor onze streken. En toch ... Toch bekreep me een haast nostalgisch gevoel dat me terugvoerde naar mijn eerste lectuur van BIANCHI's *Basismodellen*. Overwegend dat je je studenten een lectuuropdracht moet geven en zij hun eerste stappen zetten in de criminologisch wetenschappelijke literatuur, dan blijf ik BIANCHI's boek als eerste stap uitdagender, motiverender en interessanter vinden.

Jenneke CHRISTIAENS

L. WALGRAVE (red.), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven, University Press, 1998, 407 p.

Dit boek is de neerslag van papers die werden gepresenteerd op de Internationale Conferentie georganiseerd door de onderzoeksgroep Jeugdcriminologie van de Katholieke Universiteit Leuven, in mei 1997. Dit boek is een eerste weergave van papers, een tweede weergave kan worden gevonden in *Restoring Juvenile Justice* (G. BAZEMORE en L. WALGRAVE, red.).

Een eerste deel van het boek handelt over de principes van herstelrecht, een tweede over herstelrecht in formele settings, en een derde over de praktijk. L. WALGRAVE duidt op het belang van herstelrecht als derde weg, omdat zowel het klassieke strafrecht als rehabilitatie niet blijken te werken.

Zoals vermeld, handelt het eerste deel over de principes van herstelrecht.

P. MCCOLD beschrijft de resultaten van de Werkgroep over Herstelrecht van de Alliantie voor NGO's over Criminaliteitspreventie en Strafrecht. Men poogde, via de Delphi-methode, na te gaan wat herstelrecht is, maar men kwam vooral tot de conclusie dat er nog vele vragen onbeantwoord blijven.

J. TRÉPANIER van zijn kant, bekijkt of herstelrecht de problemen i.v.m. legitimiteit en strafrecht oplost, zonder nieuwe problemen te creëren. Dit houdt in dat het proces en de maatregel niet alleen consistent moeten zijn met wettelijke

voorzieningen, maar ook dat ze fair en redelijk zijn. Wat betreft de legitimiteit van het proces, duidt hij aan dat dit afhankelijk is van de mate van vrijwilligheid: legitimiteit zal anders zijn voor bemiddeling dan een door de rechtbank opgelegde straf. Ook de legitimiteit van herstelgerichte maatregelen wordt in beschouwing genomen, namelijk m.b.t. herstel aan het slachtoffer en de samenleving.

M. WRIGHT stelt zich de vraag of 'conferencing' de manier is om herstelrecht in de praktijk om te zetten. Herstelrecht heeft andere doelen en dus andere criteria dan het traditionele strafrechtssysteem. Het is ook ruimer dan 'reparation' op zich, en wil een mogelijkheid bieden tot communicatie, om samen tot een oplossing te komen. M. WRIGHT biedt niet echt een antwoord op de gestelde vraag, maar haalt wel een aantal belangrijke punten aan: wat zijn het belang van herstelrecht, de criteria en mogelijke problemen voor slachtoffers? Wat zijn herstelrecht, criteria wettelijke bescherming en mogelijke problemen voor daders? Wat is de gemeenschap? Hoe kan men herstelgerichte projecten evalueren? Voor deze vragen biedt hij wel een aanzet tot antwoord.

K. HAINES biedt een kritische kijk op herstelrecht, en reikt een aantal bezwaren aan bij de toepassing van herstelrecht voor jongeren vanuit het standpunt dat een meer positieve justitie moet worden gezocht voor jongeren. Herstelrecht heeft volgens hem geen duidelijke doelen, noch middelen, en is het concept niet theoretisch, noch praktisch geoperationaliseerd. Bovendien bestaan verschillende praktijken, die allemaal onder de noemer herstelrecht worden geplaatst, en die verschillen naar lokale omstandigheden en interesses van de budgetterende instanties. Ook wat betreft efficiëntie blijken een aantal elementen onvoldoende te zijn, zoals b.v. wat slachtoffers eruit halen. Eindigend met een positieve noot, meldt hij dat als herstelrecht succesvol wil zijn voor jongeren, er twee zaken moeten gebeuren: ten eerste het loskoppelen van slachtofferhulp van de behandeling van delinquenten en het strafrechtssysteem. Ten tweede, herstelrecht situeren in een beter ontwikkeld theoretisch kader.

R. ALLEN bekijkt de responsabilisering van de jongere en de ouders, die niet samenvalt met de vraag naar schuldig zijn, zoals die wordt gesteld in de retributieve justitie. De notie van gedeelde verantwoordelijkheid (d.w.z. gedeeld door jongere en ouders) komt het best tot uitdrukking in 'Family Group Conferences' (FGC), waarbij de ouders ondersteuning krijgen om deze verantwoordelijkheid op te nemen. De vraag naar aansprakelijkheid valt echter minder makkelijk te beantwoorden. R. ALLEN meent dat zekere inachtneming van de maturiteit en ontwikkeling van het kind ook bij herstelrecht belangrijk blijft.

G. MASTERS gaat het belang na van het concept schaamte voor herstelrecht, voortgaande op een vraag die L. WALGRAVE en I. AERTSEN zich stelden in 1996, namelijk: "Wat is de relatie, of kan of zou de relatie zijn, tussen 'reintegrative shaming' en herstelrecht?" Masters beweert dat schaamte en beschamen een belangrijke rol spelen in bemiddeling en FGC, en dat de moderators zich hiervan bewust moeten zijn. Reïntegratie is zeker ook een belangrijk element m.b.t. herstelrecht.

J. DEKLERCK en A. DEPUYDT geven op hun beurt een ethische ('verbondenheid') en sociale ('integratie-desintegratie') interpretatie van misdrijven, waarbij ze deze concepten toepassen op het domein van het herstelrecht. Toegepast op herstelrecht, komt men tot de conclusie dat de volgende elementen belangrijk

zijn: een hernieuwde aandacht voor het misdrijf als een collectieve verantwoordelijkheid, waarbij het herstel van het sociale weefsel een centraal gegeven is; de re-evaluatie van de ethische dimensie van herstelrecht; een hernieuwde aandacht voor het proces van herstel en het ontwikkelen van nieuwe rituelen; een continuüm van informele tot formele afhandelingen.

Het tweede deel van het boek verzamelt papers m.b.t. herstelrecht in formele settings.

W. SCHELKENS behandelt bemiddeling en gemeenschapsdienst in jeugdwetgeving in Europa. Bemiddeling wordt beschouwd als het prototype van herstel naar het slachtoffer toe – gemeenschapsdienst naar de gemeenschap toe. De jongere is aanspreekbaar en verantwoordelijk, en wettelijke waarborgen zijn vereist. De auteur gaat in op de verschillende rechtssystemen, de voorwaarden om te kunnen spreken van bemiddeling of gemeenschapsdienst en wettelijke waarborgen. Documentatie werd gevonden voor alle leden van de Europese Unie, behalve Griekenland, en ook over Noorwegen en Zwitserland.

R. MACKAY gaat na of herstelrecht past binnen het jeugdsysteem in Schotland. Recente veranderingen in het systeem leidden tot de benadrukking van het retributieve principe. De volledige invloed van het incorporeren van het herstelgericht denken in het huidige systeem, blijft voorlopig onduidelijk. Bovendien is er nog onvoldoende ruimte om het slachtoffer aan het woord te laten. Toch kan herstel al worden gezien als een legitieme verwachting naar de dader toe en is het zoeken naar efficiënte maatregelen van belang in de discussie over herstelrecht.

U. GATTI en A. CERETTI bespreken ervaringen met bemiddeling in het Italiaanse jeugdsysteem. Voorlopig zijn er nog te weinig experimenten, maar de bestaande halen goede resultaten. Meer data zijn nodig, vanuit verschillende geografische gebieden, voor een wetgeving tot stand kan komen.

A. BUONATESTA heeft het over bemiddeling en gemeenschapsdienst in de Belgische wetgeving i.v.m. jeugdbescherming, gebaseerd op de ervaringen in GACEP (Charleroi). Een wijde interpretatie van de wet is mogelijk ("taken van filantropische of educatieve aard"), en dus werd een verandering in de wet niet nodig geacht. Bemiddeling en gemeenschapsdienst geven een specifiek en complementair antwoord op misdrijven, en moeten worden geïntegreerd in een juridische procedure indien men een herstelrechtelijk model wil bekomen.

S. CARBONNEAU geeft de ontwikkeling van herstelgerichte praktijken in Québec weer, en duidt aan dat bemiddeling en gemeenschapsdienst hun oorspronkelijke doel achter zich lieten, en gericht werden op een rehabilitatief perspectief.

P. LINDSTRÖM en K. SVANBERG bespreken recente veranderingen in het Zweedse systeem, en geven resultaten weer van een bemiddelingsproject. Er is nog geen formalisering van bemiddeling in het strafrecht, maar er zijn wel verschillende lokale praktijken opgezet binnen het kader van de bestaande wetgeving.

A. HARTMANN en M. KILCHLING behandelen de ontwikkeling van bemiddeling in het Duitse systeem. Wettelijke voorzieningen zijn aanwezig, maar toch wordt bemiddeling slechts zelden toegepast. De zaken worden geselecteerd door de procureur, en er zijn dan ook geografisch grote verschillen in toepassing. Bo-

vendien zijn de financiën ontoereikend. Specialisatie van de bemiddelaars en de toepassing op geweldsmisdrijven kunnen bijdragen tot een verruimde toepassing.

Een derde deel handelt over herstelrecht in de praktijk.

M. JACCOUD duidt aan dat traditionele rechtspraktijken overeenkomen met herstelrecht, uitgaande van de "Community Holistic Circle Healing" in Hollow Water (Canada). Toch zijn er ook belangrijke verschillen aangezien het voor de 'aboriginals' gaat om politieke elementen, sociale context (b.v. alcoholgebruik) en het zoeken naar een eigen identiteit. Herstelrecht hangt samen met de socio-politieke en culturele context. Herstelrecht is ruimer in traditionele gemeenschappen, en betreft dus niet enkele jongeren.

H.D. SINKINSON en J.J. BRODERICK vatten de ervaring van het "Reparative Probation Program" in Vermont samen. Er wordt ook een link gemaakt naar de 'communitarian movement' in de VS en de personalistische filosofie in Europa en Amerika.

C.E. PALIERO en G. MANNOZI stellen een theoretisch kader voor i.v.m. bemiddeling in Italië. Ze concluderen dat bemiddeling een autonoom paradigma van justitie biedt; en dat bemiddeling en strafrecht functionele alternatieven zijn. Twijfel bestaat rond het feit dat bemiddeling verschilt van rehabilitatie en retributie, maar toch zijn nut haalt uit een penale definitie van conflict. De beperkte toepasbaarheid van bemiddeling (b.v. niet voor slachtofferloze misdrijven) en het feit dat het geen algemeen preventieve werking heeft, vormen obstakels voor de sterke toepassing van bemiddeling.

H. GEUDENS stelt dat een groep jongeren die gemeenschapsdienst vervulden het beter schijnen te doen in termen van recidivisme dan de controlegroep die traditionele jeugdbeschermingsmaatregelen uitvoerden. Dit is een onverwacht resultaat, waar de volgende verklaringen voor worden aangehaald: misschien is een opvolgingsperiode van 18 maanden te kort; de groepen kunnen verschillen in elementen die niet werden gemeten; de opvolging van de maatregel kan verschillen; intrinsieke elementen van de gemeenschapsdienst kunnen een invloed hebben.

C. ELIAERTS, E. DUMORTIER en R. VANDERHAEGEN evalueren kritisch gemeenschapsdienst en bemiddeling in Brussel (BAS!). De gemeenschapsdienst houdt sommige herstellende elementen in, maar een directe restitutie naar het slachtoffer toe ontbreekt. Het straffende element ervan is het feit dat de jongere verplicht is in zijn vrije tijd te werken, en dus kan deze sanctie, die een beperking van vrijheid behelst, enkel worden opgelegd door de rechter. De bemiddeling roept meer fundamentele vragen op, waarvan het antwoord belangrijk is voor het creëren van wetgeving. Vóór de creatie van deze wetgeving, zal bemiddeling een vage techniek blijven. De rechten van de jongere moeten worden beschermd.

M. CLAES beschrijft het bemiddelingsproject voor jongeren in Leuven. De evolutie van het concept, de positie in het rechtssysteem en de praktijk worden besproken. Enkele elementen moeten worden nagegaan: de tevredenheid van slachtoffers, recidivisme, de impact van het Vereffeningsfonds, vrijwillige bemiddelaars, ontwikkeling van de methodologie en de nood aan een wettelijk kader.

Ter conclusie, geeft E.A. FATTAH enkele bedenkingen over het paradigma van herstelrecht en de uitvoerbaarheid ervan in jeugdrecht. Hij haalt elementen aan die vaak over het hoofd worden gekeken, maar die zeker belangrijk zijn: ten

eerste de discussie van het dark number wordt ook bij het herstelrecht gevoerd, maar FATTAH vindt dat het erom gaat dat justitie herstel voorziet voor het slachtoffer, en dan maakt het niet uit of de dader al dan niet gekend, gearresteerd of aangeklaagd is. Ten tweede is het strafrecht gebaseerd op een verkeerde redenering, waarbij misdrijven verschillen van burgerlijke geschillen, hoewel er geen intrinsieke verschillen zijn. Bovendien verwezenlijkt het strafrecht de vooropgestelde doelen niet. Herstelrecht past binnen de huidige sociale evolutie, en het jeugdrecht is een vruchtbare bodem voor het uitzetten van nieuwe ideeën en initiatieven. De in het congres aangehaalde kritieken m.b.t. herstelrecht zijn: het gebrek aan een definitie, herstelrecht is 'zacht', herstelrecht is niet toepasbaar in onze complexe samenleving, praktische problemen (vooral dwang en proportionaliteit). Fattah poogt op deze kritieken een antwoord te bieden.

Dit boek geeft al een goede eerste aanzet om te komen tot een idee van wat herstelrecht voor jongeren is. Het eerste deel geeft een aantal theoretische concepten en problemen weer, waaruit duidelijk blijkt dat men het nog lang niet eens is over wat herstelrecht nu precies is, maar een aantal gemeenschappelijke elementen toch wel kunnen worden onderscheiden. Het tweede en derde deel duiden op de wetgeving en praktijk in een aantal landen of kleinere geografische gebieden, wat uiteraard niet weergeeft wat allemaal kan, maar alvast een blik werpt op de mogelijkheden. De titel is volgens mij alvast goed gekozen ('Potentialities'). Het laatste hoofdstuk biedt een zicht op de problemen die naar boven zijn gekomen tijdens de conferentie, en die ook tot uiting komen in dit boek. Naar mijn gevoel worden die problemen in deze bijdrage niet opgelost, maar gezien de diepte van de gestelde vragen, zijn zeker nog een aantal congressen en publicaties nodig om tot een antwoord te komen. Herstelrecht is immers een domein waarbinnen nog veel discussie bestaat, maar waarbinnen steeds meer antwoorden opduiken. Dit boek draagt positief bij tot die zoektocht naar antwoorden. Uiteraard zijn er sinds 1998 nog publicaties en congressen geweest, die sommige elementen nog verder hebben uitgeklaard. In september 2001 vindt de vijfde conferentie van het Internationaal Netwerk voor Onderzoek over Herstelrecht voor Jongeren plaats, dat nog op enkele vragen en discussiepunten zal ingaan.

Inge VANFRAECHEM

H. DE WIEST, *Het gerechtelijk verhoor van kinderen. Een zicht op de praktijk*, Antwerpen, Maklu, 1999.

Hoewel het verhoor van kinderen en volwassenen altijd een van de belangrijkste taken van politieambtenaren is geweest, is aandacht vanuit wetenschappelijk onderzoek voor verhoor- en interviewtechnieken en bezorgdheid voor een accurate verhoorpraktijk slechts van recente datum. Tot enkele jaren geleden (en wellicht vandaag nog) werden verhoren vaak afgenomen in niet-aangepaste politie- en rijkswachtbureaus door niet of nauwelijks gespecialiseerde ondervragers (elke agent kon in principe voor een dergelijke taak opdraaien), en was men er zich nauwelijks van bewust dat het ondervragen van specifieke subgroepen, bijvoorbeeld van kinderen, al dan niet slachtoffer van seksueel misbruik, specifieke